

August Lešnik
VPLIV ANALITIČNE
FILOZOFIJE NA
RESTAVRACIJO
HISTORIČNE
SOCIOLOGIJE

55-65

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SOCIOLOGIJO
AŠKERČEVA 2
SI-1000 LJUBLJANA
E-MAIL: AVGUST.LESNIK@FF.UNI-LJ.SI

::POVZETEK

OŽIVITEV SOCIOLOŠKEGA ZANIMANJA ZA zgodovino (od začetka šestdesetih let 20. stoletja) – končni rezultat je bila utemeljitev (sodobne) historične sociologije kot akademske discipline – ne bi bila tako prepričljiva, če v preteklosti ne bi bila obravnavana večina metodoloških problemov, ki jih lahko spremljamo skozi celotno obdobje krize historične sociologije (1880–1960). Zasluge za njihovo razvozanje ne moremo pripisati sociologom, pač pa pripadnikom analitične filozofije.

Razprava¹ govori o restavraciji historične sociologije, ki je potekala ob hkratnih prizadevanjih za razrešitev štirih metodoloških vprašanj/dilem, ki so se vseskozi pojavljale v raziskovalnih praksah, in sicer: 1. problem razmejitve z zgodovinopisjem, predvsem s socialno zgodovino; 2. problem razmerja med posameznikom in družbeno strukturo (problem družbenega determinizma); 3. problem družbeno-zgodovinskih zakonov oziroma tipa kavzalnosti; 4. problem uporabe zgodovinskega gradiva.

Ključne besede: analitična filozofija, sociologija, zgodovinopisje, historična sociologija, analitična filozofija zgodovine, zgodovina historične sociologije

Abstract***THE IMPACT OF ANALYTICAL PHILOSOPHY ON THE RESTORING OF HISTORICAL SOCIOLOGY***

The revival of sociological interest in history (since the beginning of the sixties of the 20th century) – the end result was justification of (modern) historical sociology as an academic discipline – would not be as convincing if it had not addressed most of methodological problems that can be monitored throughout the period of the crisis of historical sociology (1880-1960). Credits for its deciphering can not be attributed to sociologists, but rather members of analytic philosophy.

Our debate speaks of restoring historical sociology that took place while striving to resolve the four methodological issues/dilemmas found constantly in research practices, namely: 1. problem with demarcation with historiography, especially social history; 2. problem of relationship between the individual and social structure (problem of social determinism; 3. problem of socio-historical laws or type of causality; 4. problem of the use of historical/empirical material.

Key words: analytical philosophy, sociology, history, historical sociology, analytical philosophy of history, history of historical sociology

All sociology worthy of the name is "historical sociology".

C. Wright Mills²

∴I.

Ponovna oživitev sociološkega zanimanja za zgodovino (od začetka šestdesetih let 20. stoletja) – končni rezultat je bila utemeljitev (sodobne) historične sociologije³ kot akademske discipline – ne bi bila tako prepričljiva, če v preteklosti ne bi bila obravnavana večina metodoloških problemov, ki jih lahko spremljamo skozi celotno obdobje krize historične sociologije, ki je trajalo skoraj osem desetletij (1880–1960: 'od sociologije proti zgodovini do sociologije brez zgodovine').⁴ Zasluge za njihovo razvozlanje ne moremo pripisati sociologom, pač pa filozofom, pripadnikom analitične filozofije, kot so Bertrand Russell (1979), John Austin (1990) in Ludwig Wittgenstein (1976; 2004). Ta usmeritev se je tudi za druge znanosti izkazala kot najbolj plodna in koristna.

Da bi se razlikovali tako od spekulativnih kot pozitivističnih/deskriptivnih filozofij zgodovine, so analitiki svoje ukvarjanje z epistemološkimi in metodološkimi problemi historičnih disciplin najpogosteje opredeljevali kot analitično filozofijo

¹ Pričujoča razprava je za objavo prirejen avtorjev prispevek na 17. mednarodni znanstveni konferenci (Perm, 27.–28. november 2014) z naslovom *Human in the World. The World in Human: Actual issues of Philosophy, Sociology, Political Science and Psychology*.

² Mills, C. W. (1959): *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press, str. 146.

³ Ugledni teoretik Dennis Smith v svoji knjigi *The Rise of Historical Sociology* (Cambridge, Oxford: Polity Press, 1991), slov. prevod: *Vzpon historične sociologije* (Ljubljana: Studia humanitatis, 2011) na vprašanje – *kaj je historična sociologija?* – odgovarja: "Historično sociologijo predstavljam kot vedo, ki skuša razumeti preteklost (in sedanost), tako da raziskuje, kako delujejo in se spreminjajo družbe" (str. 5). In dalje: "V svoji najboljši različici je historična sociologija razumska, kritična in domiselna. Išče mehanizme, s pomočjo katerih se družbe spreminjajo ali reproducirajo. Išče skrite strukture, ki nekatera človeška prizadevanja ovirajo, druga pa omogočajo, ne glede na to, ali to cenimo ali ne. Takšna vednost je vredna raziskovanja. [...] Raziskovanje mehanizmov družbene reprodukcije in transformacije je tesno povezano s še eno zadevo. To je raziskovanje osnovnih družbenih pogojev in posledic poskusov vpeljevanja ali oviranja takšnih vrednot, kot so svoboda, enakopravnost in pravičnost" (str. 9–10). "Če zelo poenostavimo, lahko rečemo, da je historična sociologija raziskovanje preteklosti z namenom, da bi ugotovili, kako delujejo in se spreminjajo družbe. Nekateri sociologi so 'nehistorični': empirično zanemarjajo preteklost, konceptualno pa ne upoštevajo niti časovne razsežnosti družbenega življenja niti historične specifičnosti družbenih struktur. Podobno so nekateri zgodovinarji 'nesociološki': empirično zanemarjajo razlike med procesi in strukturami v posameznih družbah, konceptualno pa se ne ukvarjajo niti s splošnimi lastnostmi procesov in struktur niti z njihovim odnosom do dejanj in dogodkov. V nasprotju z njimi se s historično sociologijo ukvarjajo zgodovinarji in sociologi, ki raziskujejo medsebojno prežemanje preteklosti in sedanosti, dogodkov in procesov, delovanja in strukturiranja. Ti raziskovalci skušajo združiti pojmovno pojasnjevanje, primerjalno posploševanje in empirično raziskovanje" (str. 12–13). Gl. še Lešnik, A. (2012): "Ob slovenskem prevodu knjige Dennisa Smitha *Vzpon historične sociologije*." V: *Zgodovinski časopis*, 66/3–4, str. 420–426; Lešnik, A. (2014): "Historična sociologija v očeh Dennisa Smitha." V: Vidmar Horvat, K. (ur.): *Dennis Smith v Ljubljani*. Ljubljana: ZZFF, str. 31–43.

⁴ O periodizaciji zgodovine historične sociologije gl. Lešnik, A. (2011): "Skica za zgodovino historične sociologije." V: Smith, D.: *Vzpon historične sociologije*, str. 373–376 (v *Spremni besedi*).

zgodovine,⁵ čeprav bi nemara še najbolj ustrezalo ime filozofija znanosti o zgodovini. Analitiki so namreč menili, da naloga filozofije ni niti v tem, da z apriorno analizo samorazvoja pojma določa strukturo zgodovinskega razvoja, niti da z aposteriorno analizo zgodovinskega gradiva izumlja zakone zgodovinskega gibanja, temveč da se ukvarja s problemi, ki jih generira sam obstoj organiziranega in sistematičnega historičnega raziskovanja, tj. z analizo jezika zgodovine. Zato se filozofija ne zanaša več za zgodovinska vprašanja, temveč izključno za vprašanja o zgodovini. Analitični filozofiji so se v tem pogledu zastavljale štiri vrste problemov: 1. narava historiografije kot oblike spoznanja; 2. vprašanje, kaj je zgodovinsko dejstvo; 3. status t. i. historične objektivnosti; 4. problem razlage v zgodovinopisju.

»Analitiki« so se pri obravnavi problemov historičnega spoznanja razdelili v dve skupini: prva, občutno večja – sestavljali so jo Edward H. Carr (2008)⁶, Charles Frankel (1959), Carl Gustav Hempel (1965), Karl Popper (1964; 1998), Paul Ricoeur (2001), Morton White (1965) idr. – je imela temeljne metodološke postavke historičnega pozitivizma v osnovi za pravilne, zato te avtorje imenujemo analitični pozitivisti; druga, manjša – tvorili so jo William Herbert Dray (1957; 1964), privrženci Robina G. Collingwooda (1994; 2002)⁷, Hayden White (1978)⁸ idr. – pa je bila zadržana do nekaterih tez klasičnega historicizma, zato njene pripadnike običajno imenujejo analitični hermenevtiki. Prav zaradi odprtosti in zgladne intelektualne korektnosti celotnega analitičnega gibanja postavljanje različnih argumentov in zagovarjanje različnih stališč ni paraliziralo metodoloških razlag, nasprotno, omogočilo je nadvse ploden dialog med gnoseološkima pogledoma pa tudi njuno uspešno povezovanje. Tako Jörn Rüsen, eden izmed vodilnih nemških teoretikov zgodovine, poudarja, da je dogodke, v katerih obstaja neposreden vpliv individualnega človeškega dejavnika, mogoče obravnavati hermenevtično, druge, ki so, denimo učinek/rezultat sprememb v strukturi, pa analitično. Obstajajo pa tudi dogodki, ki jih je mogoče obravnavati na oba načina.⁹

Razprava v analitični filozofiji je torej pokazala, da sta zgodovina in sociologija na isti osi historičnega spoznanja ter da med njima ni stroge ločnice. Zgodovinopisje se sicer večinoma zadržuje na tistem delu osi, kjer so posamezna dejstva ter individualna ravnanja/dejanja, medtem ko se sociologija zadržuje večinoma na nasprotnem delu osi, ki pripada posploševanju/ generalizaciji. Torej se obe, tako zgodovina kot historična sociologija, svobodno premikata vzdolž celotne dane osi, kar pomeni, da se tudi vzajemno dopolnjujeta in prepletata, da ju je včasih težko razlikovati. Obe disciplini

⁵ Več o tem gl. Danto, Arthur C. (1968): *Analytical Philosophy of History*. London: Cambridge University Press.

⁶ Gl. še Luthar, Oto (2006): "Edward Hallet Carr." V: *Zgodovina historične misli*. Ljubljana: ZRC SAZU, str. 577–580.

⁷ Gl. še Kante, Božidar (1996): "Collingwoodova filozofija zgodovine in sodobne filozofije duha (Husserl, Wittgenstein)." V: Lešnik, Avgust (ur.): *Kriza socialnih idej. Britovškov zbornik / The Crisis of Social Ideas. A Festschrift for Marjan Britovšek*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, str. 487–495.

⁸ Gl. še Luthar, Oto (2006): "Hayden White." V: *Zgodovina historične misli*. Ljubljana: ZRC SAZU, str. 595–597.

⁹ Več o tem gl. Rüsen, J. (1983–1989): *Grundzüge einer Historik*, I–III. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

sta potemtakem zgolj segmenta enotnega korpusa historičnega spoznanja, njuno razmejevanje pa je bolj stvar akademske potrebe po razlikovanju dveh koncev istega predmeta preučevanja kot kakega epistemološko nepremostljivega precepa dveh različnih predmetov ali dveh nezdružljivih metod raziskovanja.

::II.

Ob povedanem ne gre prezreti bistvenega, da je restavracija historične sociologije potekala ob hkratnih prizadevanjih za razrešitev štirih metodoloških vprašanj/dilem, ki so se vseskozi pojavljala v raziskovalnih praksah, in sicer:

::(1) Odnos historične sociologije do zgodovinopisja

Glede tega vprašanja je bilo največ tavanja in negotovosti, tudi zato, ker je bila obnova historične sociologije deloma rezultat reakcije na superteoretske sisteme, npr. T. Parsonsovega (1966; 1971), kakor tudi na dogmatične-deduktivne aplikacije teorije (npr. v marksizmu), kar jo je pretirano približalo historični strani kontinuuma »zgodovina – sociologija«. Vse večja sociologizacija klasičnega zgodovinopisja in prepričanje, da »med družboslovnimi vedami in zgodovino preprosto ni nobenih logičnih ali celo metodoloških razlik, ki bi bile primerno opredeljene«,¹⁰ sta privledla tako rekoč do poistovetenja sociologije in zgodovine. Po mnenju P. Abramsa sta bili »zgodovina in sociologija od nekdanj eno in isto«, ker sta obe disciplini »eno neprekinjeno in raznovrstno prizadevanje za delovanje na področju, ki ga jaz imenujem problematika strukturiranja«, iz česar sledi, da bi ju »lahko združili v en sam, enoten analitski program«.¹¹

Seveda ne gre prezreti, da nujnost razlikovanja obeh ved ne izhaja samo iz akademskih potreb, saj imamo opraviti predvsem s predmetnimi in metodološkimi razlogi, ki zavračajo Abramsovo idejo o nekakšni sintezi zgodovine in sociologije v historični sociologiji. Naj ob tem spomnimo na E. Kiserjeva in M. Hechterjeva opozorila, da premajhna prizadevanja za vpeljavo splošnih teorij in opuščanje njihove uporabe v historičnih raziskovanjih, odvzemajo historični sociologiji njen sociološki značaj.¹² V tem kontekstu D. Smith upravičeno poudarja, da »mora delo v historični sociologiji od samega začetka postavljati teoretska vprašanja o empiričnih dejstvih, hkrati pa upoštevati, da so vprašanja, ki so jih ugledni teoretiki družbe zastavljali, veliko pomembnejša od njihovih ponujenih teoretskih sistemov«.¹³ Iz tega

¹⁰ Giddens, Anthony (1979): *Central Problems in Social Theory*. London: Macmillan, str. 230.

¹¹ Abrams, Philip (1982): *Historical Sociology*. London: Open Books, str. x., ix. in xviii.

¹² Kiser, Edgar in Hechter, Michael (1991): "The Role of General Theory in Comparative-Historical Sociology." V: *American Journal of Sociology*, 97 (1), str. 4.

¹³ Smith, D. (1982): "Social history and sociology – more than just good friends." V: *Sociological Review*, 30 (2), str. 289.

je razvidno, da mora – čeprav ni stroge razmejitve med sociologijo in zgodovino – obstajati notranja razdelitev raziskovalnih programov: če ima zgodovina v zgodovino-pisju intrinzično vrednost (osnovni cilj zgodovinarja je ugotavljanje dejstev in narativno opisovanje individualne in/ali kolektivne zgodovine), potem ima zgodovina v sociologiji instrumentalno vrednost (kajti sociolog zgodovino uporablja kot sredstvo generalizacije in ustvarjanja obćih razlagalnih shem).¹⁴ Kot že rečeno, raziskovalni programi obeh ved ne samo, da niso rivalski, temveč ju je usmerjenost k vzajemnemu dopolnjevanju in podpiranju naredila za »več kot le dobri prijateljici«.¹⁵

::(2) Posameznik – struktura

Problem odnosa posameznika in družbene strukture, ki je ključen za razumevanje zgodovinskih in družbenih gibanj, je sodobni historični sociologiji uspelo rešiti bistveno bolje kot vprašanje razmejevanja z zgodovino-pisjem. Kljub temu je potrebno opozoriti, da sta pri reševanju tega vprašanja prevladovala dva nezadovoljiva pristopa:

- prvi, *metodološki individualizem*, je izhajal iz prepričanja, da so dejanski/resnični samo individualni dogodki, ljudje in njihovo delovanje, medtem ko je pojem »družbe« instrumentalnega značaja, in sicer kot skupni imenovalac agregata odnosov, vlog in obnašanj, zaradi česar mora biti osnovni metodološki pristop v prvi vrsti usmerjen v analizo nagonov, obnašanja in vlog posameznih družbenih akterjev. Takšen pristop so sprva uporabljale vse oblike klasičnega zgodovino-pisja in zgodovinske discipline (politična, ekonomska, družbena zgodovina itn.), srečati pa ga je bilo mogoče tudi v vseh tistih disciplinah, v katerih so prevladovali empirizem, deskripcija posameznih dogodkov ali pojavov, njihovo kronološko razvrščanje, zanimanje za posamične akterje ter njihove motive, dejanja ipd.;

- drugi, *metodološki holizem*, je v nasprotju s prvim pristopom definiral družbo kot zaprt in nadindividualni sistem z močjo samoregulacije, ki naddoloča temeljne oblike družbenih praks, kot so, denimo, verovanje, svetovni nazor in obnašanja individuumov. Osnovni metodološki cilj sociologije je v tem pogledu odkrivanje totalnih struktur, shem mišljenja in delovanja, ki iz njih izhajajo. Tak pristop so v prvi vrsti gojile sistemsko-funkcionalistične teorije, ki so jih v 50. letih prejšnjega stoletja razvijali Talcott Parsons, Edward Shils, Neil Smelser idr.,¹⁶ najdemo ga tudi v dogmatskem marksizmu, ki je bil zapovedan v Sovjetski zvezi in drugih deželah Vzhodne Evrope, ter v frankofonskem strukturalizmu in v tistih hermenevitično-inter-

¹⁴ Več o tem gl. Goldthorpe, John H. (1991): "The Uses of History in Sociology: Reflections on Some Recent Tendencies." V: *British Journal of Sociology*, 42 (2), str. 211–230.

¹⁵ Smith, D.: "Social history and sociology – more than just good friends", str. 290.

¹⁶ Gl. T. Parsons in N. J. Smelser: *Economy and Society: A Study in the Integration of Economic and Social Theory* (London: Routledge, 1956) ter knjigi Parsonsovega učenca in glavnega predstavnika funkcionalistične smeri v sociologiji Roberta K. Merton: *Social Theory and Social Structure* (Glencoe: The Free Press, 1959); *On Theoretical Sociology* (New York: The Free Press, 1967).

pretativnih družbenih zgodovinah, ki so za svoje razlage uporabljale holistični pristop *Zeitgeista* ali »značaja dobe«. ¹⁷

Oba pristopa sta onemogočala učinkovito komunikacijo med teorijo in zgodovino; v prvem pristopu je bilo premalo konkretne teorije, v drugem pa premalo dejanske zgodovine. Z Giddensovo teorijo strukturiranja, izoblikovano konec sedemdesetih in na začetku osemdesetih let, ¹⁸ ter njeno različico v delih P. Abramsa, so bili postavljeni temelji tretji/sredinski poti, ki jo C. Lloyd imenuje metodološki strukturizem. ¹⁹ Njeno izhodišče je v ideji podvojene strukture (*duality of structure*), ki v odnosu do človeka istočasno nastopa kot njegov proizvod in kot sila izven njega. Strukture je sicer treba opazovati kot sedimentne proizvode delovanj iz preteklosti, a tudi kot polje, na katerem potekajo družbena dejanja sedanjosti, kjer imajo družbeni akterji vpliv na preformuliranje pravil igre: »strukturne lastnosti družbenih sistemov so tako posrednik (*medium*) kot rezultat (*outcome*) delovanja, ki uravnava te družbene sisteme«. ²⁰

P. Abrams v svoji *Historični sociologiji* predstavlja podobno koncepcijo, ki naj bi bila za to disciplino ključnega pomena. Naloga znanstvenikov, ki se ukvarjajo s proučevanjem zgodovine, je doumeti »odnos med tem, kar ljudje nameravajo s svojimi dejanji doseči, in tistim, kar jim zgodovinske okoliščine dejansko dovoljujejo doseči«, saj je vsak posamezni zgodovinski dogodek pravzaprav »konjunkcija delovanja in strukture«. ²¹ Abrams zato meni, da mora historična sociologija združiti različna sociološka pristopa – sociologijo delovanja in sociologijo družbenega sistema – pri tem pa izdelati lasten pristop, ki bi v sebi združeval najboljše elemente obeh, t. i. sociologijo procesa (*sociology of process*). ²² Vrednost teorije strukturiranja je predvsem v tem, da je omogočila nadaljnje premagovanje meje med svetovoma zgodovine in teorije, kakor tudi izogibanje jalovim epistemološkim razpravam, ki so se vrtele predvsem okoli vprašanja o primatu kavzalnosti.

::(3) Problem kavzalnosti

Povedali smo že, da je analitična filozofija nedvoumno potrdila logično-epistemološko nujnost obstoja družbenih in zgodovinskih posplošitev ter v tem pogledu namenila ključno vlogo sociologiji. Odprto je ostalo vprašanje, kakšna je naloga historične sociologije pri historičnih razlagah oziroma katera raven posplošitev je za

¹⁷ Več o tem gl. Lloyd, Christopher (1991): "The Methodologies of Social History: A Critical Survey and Defense of Structurism." V: *History and Theory*, 30 (2), str. 180–219.

¹⁸ Gl. Giddens, Anthony (1989): *Nova pravila sociološke metode*. Ljubljana: Studia humanitatis.

¹⁹ Lloyd razlikuje strukturizem (*structurism*) od frankofonskega strukturalizma (*structuralism*), ki da je samo ena od oblik holizma (Lloyd, C.: "The Methodologies of Social History", str. 189).

²⁰ Giddens, A.: *Central Problems in Social Theory*, str. 69.

²¹ Abrams, P.: *Historical Sociology*, str. 34–35, 213.

²² Prav tam, str. xv.

sociološki pristop k zgodovini najbolj primerna ali nemara celo neizbežna. Čeprav v sodobni historični sociologiji naletimo tudi na primere teoretskega skepticizma (odklanjanje možnosti odkrivanja obćih kavzalnih zvez, npr. pri Reinhardu Bendixu in Michaelu Mannu),²³ je večina historičnih sociologov prepričana, da je za določene vrste socialno-historičnih pojavov ali stanj mogoče podati obći razlagalni okvir, in sicer na osnovi primerjalno-historičnih metod, ki vodijo do neke vrste induktivnega posploševanja. Vendar E. Kiser in M. Hechter opozarjata, da se historični sociolog ne more zadovoljiti s konstruiranjem posameznih modelov, ki kažejo na povezanost med vzrokom in posledico. Nasprotno, gre mu za odkrivanje kavzalnega mehanizma, s katerim je mogoče pojasniti, kako lahko neki vzrok proizvede določeno posledico.²⁴

Tako se pomen obćih socioloških teorij v historični sociologiji ponovno potrjuje, posebno ker pojasnjevanje kavzalnega mehanizma izhaja iz obće teorije. V podkrepitev: če Marx ne bi razvil svoje dokaj specifične obće teorije, njegova pojasnjevanja posameznih zgodovinskih in družbenih vzrokov zagotovo ne bi imela takega vpliva. Historična sociologija je lahko v tem pogledu posrečena kombinacija teoretskega in empiričnega, saj omogoča tako uporabo izrazito teoretskih abstrakcij utemeljiteljev sociologije, kot tudi sedanjo bogato metodološko izkušnjo odkrivanja in rabe empiričnega gradiva.

::(4) Problem uporabe empiričnega gradiva

To je nedvomno eden večjih metodoloških problemov, s katerim se še vedno sooča historična sociologija. Harry E. Barnes, avtor najstarejše knjige o tej disciplini v ZDA,²⁵ je menil, da bo mogoče natančno historično sociologijo napisati šele v prihodnosti, ko bo mogoče narediti sintezo iz vsega gradiva o posameznih obdobjih, ki ga bodo do tedaj zbrali etnologi in kulturni zgodovinarji. Drugačno perspektivo je ponudil Barrington Moore v svoji znameniti knjigi *Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, ko je primerjal komparativno-historičnega sociologa s pilotom; kakor pilot – v nasprotju z navadnim vojakom ali geologom – ne potrebuje natančnega zemljevida ozemlja, da bi bil pri svojem delu uspešen, tako historični sociolog za svoje delo ne potrebuje natančnih analiz, ki bi mu jih pripravili zgodovinarji za vsa področja in obdobja.²⁶

Zgodovinarji največkrat zamerijo historičnim sociologom, da se ne ukvarjajo s

²³ Gl. Bendix, R.: *Force, Fate and Freedom: On Historical Sociology*. Berkeley: University of California Press, 1984, str. xiii; Mann, M.: *The Sources of Social Power*, I. Cambridge: Cambridge University Press, 1986, str. 341. Bendix je radikalnejši od Manna, saj striktno zavrača možnost teorije v zgodovini.

²⁴ Kiser in Hechter: "The Role of General Theory in Comparative-Historical Sociology", str. 4–6.

²⁵ Barnes, H. E. (1948): *Historical Sociology: Its Origins and Development*. Chicago: The University of Chicago Press.

²⁶ Moore, B. (1969): *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*. Harmondsworth: Penguin, str. xi.

primarnimi historičnimi raziskavami, pač pa se naslanjajo na sekundarne vire, zaradi česar so njihova dela nezanesljiva oziroma površna. Nekritično sprejemanje ugotovitev tujih raziskovanj je po mnenju britanskega sociologa Johna H. Goldthorpe za historičnega sociologa resno tveganje, da bo svojo raziskavo zgradil na trhljih temeljih. Glede na to, da so celo primarne raziskave pogosto utemeljene na dvomljivih ali nepopolnih podatkih, obstaja velika verjetnost, da bodo tovrstne nedoslednosti zapeljale historičnega komparativista na popolnoma napačno pot.²⁷

Historični sociologi so odločno zavračali tovrstne očitke ter zatrjevali, da se je mogoče z ustreznim metodološkim postopkom izogniti pasti, ki jo predstavlja uporaba tujih primarnih raziskav:

Za historično sociologijo bi bilo dogmatično vztrajanje pri ponavljanju primarnega raziskovanja pri vsaki posamezni študiji naravnost pogubno; to bi bil konec večine primerjalnozgodovinskih raziskav. Če je tema preobsežna za raziskovanje in če že obstajajo različne dobre študije, ki so jih opravili specialisti, je mogoče sekundarne vire uporabiti kot koristno osnovo za primerjalne študije. Poleg tega se uporaba sekundarnih virov le malo razlikuje od raziskovalnih postopkov analitičnih disciplin, pri katerih se rezultati predhodnih raziskav s pridom uporabljajo, zaradi česar se vseh vprašanj ni treba lotiti od začetka.²⁸

Pri uporabi primarnih raziskovanj je ključno, da se sociolog izogne interpretacijam zgodovinarja, ki je raziskovanje opravil. Kajti, kot je opozoril Leon J. Goldstein, v vsakem historičnem delu je treba razlikovati epistemološko superstrukturo in infrastrukturo; prva je avtorjeva razlaga zgodovine, druga pa sam postopek konstruiranja zgodovinske preteklosti na osnovi zgodovinskih dokazov, ki poleg dokazov vsebuje tudi sklepanje o njihovem pomenu in značaju.²⁹

::III.

Če strnemo, sodobna historična sociologija je utemeljena na dveh podpornih stebrih: v prvem so t. i. trdna dejstva, ki jih je zbralo kvantitativno zgodovinsko pisanje, v drugem – zagotovo tudi pod odločilnim vplivom analitične filozofije ter s pomočjo njenega instrumentarija – novonastale sociološke teorije in pojasnjevalni modeli, ustvarjeni v raziskovalnih laboratorijih teoretske sociologije. S tega vidika sodobna historična sociologija kot akademska disciplina ni samo dovolj trdno utemeljena, temveč je hkrati (kar je ključno) opremljena z dovolj močnimi in ambicioznimi raziskovalnimi programi, kar ji omogoča iskanje odgovorov na vsa odprta vprašanja teoretske paradigme.

²⁷ Goldthorpe, J. H. (1991): "The Uses of History in Sociology." V: *British Journal of Sociology*, 42 (2), str. 222.

²⁸ Skocpol, Theda (1984): "Emerging Agendas and Recurrent Strategies in Historical Sociology." V: Skocpol, T. (ur.): *Vision and Method in Historical Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 382.

²⁹ Goldstein, L. J. (1976): *Historical Knowing*. Austin: University of Texas Press, str. 141.

::LITERATURA

- Abrams, P. (1982): *Historical Sociology*. London: Open Books.
- Austin, J. L. (1990): *Kako napravimo kaj z besedami*. Ljubljana: ŠKUC in ZIFF.
- Barnes, H. E. (1948): *Historical Sociology: Its Origins and Development*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bendix, R. (1984): *Force, Fate and Freedom: On Historical Sociology*. Berkeley: University of California Press.
- Carr, E. H. (2008): *Kaj je zgodovina?* Ljubljana: Studia humanitatis.
- Collingwood, R. G. (1994): *The Idea of History*. New York: Oxford University Press.
- Collingwood, R. C. (2002): *The Principles of History and Other Writings in Philosophy of History*. Oxford: Oxford University Press.
- Danto, A. C. (1968): *Analytical Philosophy of History*. London: Cambridge University Press.
- Dray, W. H. (1957): *Laws and Explanation in History*. London: Oxford University Press.
- Dray, W. H. (1964): *Philosophy of History*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Frankel, C. (1959): "Explanation and Interpretation in History." V: Gardiner, P. (ur.): *Theory of History*. New York: Free Press, str. 408–427.
- Giddens, A. (1979): *Central Problems in Social Theory*. London: Macmillan.
- Giddens, A. (1989): *Nova pravila sociološke metode*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Goldthorpe, J. H. (1991): "The Uses of History in Sociology: Reflections on Some Recent Tendencies." V: *British Journal of Sociology*, 42/2, str. 211–230.
- Goldstein, L. J. (1976): *Historical Knowing*. Austin: University of Texas Press.
- Hempel, C. G. (1965): *Aspects of Scientific Explanation and Other Essays in the Philosophy of Science*. New York: Free Press.
- Kante, B. (1996): "Collingwoodova filozofija zgodovine in sodobne filozofije duha (Husserl, Wittgenstein)." V: Lešnik, A. (ur.): *Kriza socialnih idej. Britovškov zbornik / The crisis of social ideas. A Festschrift for Marjan Britovšek*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, str. 487–495.
- Kiser, E. in Hechter, M. (1991): "The Role of General Theory in Comparative-Historical Sociology." V: *American Journal of Sociology*, 97/1, str. 1–30.
- Lešnik, A. (2011): "Skica za zgodovino historične sociologije." V: Smith, D.: *Vzpon historične sociologije*. Ljubljana: Studia humanitatis, str. 369–414 (*Spremna beseda*).
- Lešnik, A. (2012): "Ob slovenskem prevodu knjige Dennisa Smitha Vzpon historične sociologije." V: *Zgodovinski časopis*, 66/3–4, str. 420–426.
- Lešnik, A. (2014): "Historična sociologija v očeh Dennisa Smitha." V: Vidmar Horvat, K. (ur.): *Dennis Smith v Ljubljani*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 31–43.
- Lloyd, C. (1991): "The Methodologies of Social History: A Critical Survey and Defense of Structuralism." V: *History and Theory*, 30/2, str. 180–219.
- Luthar, O. et al. (ur.) (2006): *Zgodovina historične misli. Od Homerja do začetka 21. stoletja*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Mann, M. (1986): *The Sources of Social Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Merton, R. K. (1959): *Social Theory and Social Structure*. Glencoe: The Free Press.
- Merton, R. K. (1967): *On Theoretical Sociology*. New York: The Free Press.
- Mills, C. W. (1959): *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press.
- Moore, B. (1969): *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*. Harmondsworth: Penguin.
- Parsons, T. (1966): *Societis: Evolutionary and Comparative Perspectives*. Englewood Cliffs (NY): Prentice-Hall.
- Parsons, T. (1971): *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs (NY): Prentice-Hall.
- Parsons, T. in Smelser, N. J. (1956): *Economy and Society: A Study in the Integration of Economic and Social Theory*. London: Routledge.
- Popper, K. R. (1964): *The Poverty of Historicism*. London: Routledge & Kegan Paul.

- Popper, K. R. (1998): *Logika znanstvenega odkritja*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Ricoeur, P. (2001): *Zgodovina in pripoved*. Ljubljana: Društvo Apokalipsa.
- Rüsen, J. (1983–1989): *Grundzüge einer Historik*, I–III. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Russell, B. (1979): *Filozofija logičnega atomizma. Moj filozofski razvoj*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Skocpol, T. (1984): “Emerging Agendas and Recurrent Strategies in Historical Sociology.” V: Skocpol, T. (ur.): *Vision and Method in Historical Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 356–391.
- Smith, D. (1982): “Social history and sociology – more than just good friends.” V: *Sociological Review*, 30/2, str. 289–290.
- Smith, D. (1991): *The Rise of Historical Sociology*. Cambridge in Oxford: Polity Press.
- Smith, D. (2011): *Vzpon historične sociologije*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- White, H. (1978): *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- White, M. (1965): *Foundations of Historical Knowledge*. New York: Harper & Row.
- Wittgenstein, L. (1976): *Logično filozofski traktat*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Wittgenstein, L. (2004): *O gotovosti*. Ljubljana: Društvo Apokalipsa.